

15 temmuz'un ışığında Türkiye

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ VE MUHAFAZAKÂRLIĞIN TÜRKİYE BAĞLAMI -TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞI YENİDEN DÜŞÜNMEK-

JULY 15TH COUP ATTEMPT AND THE TURKEY CONTEXT OF CONSERVATISM

-RETHINKING CONSERVATISM IN TURKEY -

FARUK KARAARSLAN*

ABSTRACT

The night of 15th of July symbolizes a major turning point for the Turkish history in all respects. In this sense, especially the meaning of 15th of July should be emphasized in political, economic, social and martial fields. Because 15th of July does not only bring along the prevention of a coup attempt, but also has become a milestone for Turkish political culture and sociology. In this sense, social scientists should primarily analyse the night of 15th of July and people's reaction before and after. In this article, our aim is to identify the possibility of people's reaction on the basis of conservatism. Ideas intending to understand people based on conservatism will be criticized and therefore the sociology of 15th of July, risk of using concepts not in their own contexts will be expressed. Conservatism has been chosen as a concept for this explanation. In this article, the concept of conservatism will be discussed in the context of Turkey, this will be followed by the analysis of the meaning of 15th of July in respect of conservatism.

Keywords: Conservatism, Revolutionism, 15th of July, Social Sciences, Locality.

ÖZ

15 Temmuz gecesi, Türkiye tarihi açısından, her alanda, önemli bir kırılma noktasını temsil etmektedir. Bu anlamda siyasal, ekonomik, toplumsal ve askeri alanlarda 15 Temmuz gecesinin ne manaya geldiğinin üzerinde hususiyetle durulması gerekmektedir. Çünkü 15 Temmuz gecesi sadece bir darbe girişiminin önlenmesi anlamına gelmemektedir. Türkiye siyasi kültürünün ve sosyolojisinin önemli değişikliklere uğramasının miladıdır. Bu anlamda öncelikli olarak sosyal bilimciler, öncesi ve sonrasıyla 15 Temmuz gecesini ve bu gecede halkın verdiği tepkiyi analiz etmek durumundadırlar. Bizim bu çalışma ile amacımız, 15 Temmuz gecesi darbe girişimine yönelik halkın verdiği tepkiyi; muhafazakârlık ekseninde anlayabilmenin imkânını ortaya koymaktır. Bugüne kadar halkı muhafazakârlık ekseninde anlamaya çalışan fikirlerin eleştirisi yapılacaktır. 15 Temmuz sosyolojisi dolayısıyla kendi bağlamından kopuk kavram kullanma riski bir kez daha ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu açıklama için örnek kavram olarak muhafazakârlık seçilmiştir. Çalışmada öncelikle muhafazakârlık kavramı Türkiye bağlamında tartışılacak ve sonrasında 15 Temmuz'un muhafazakârlık açısından ne manaya geldiği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Devrimcilik, 15 Temmuz, Sosyal Bilimler, Yerellik

* Dr. Öğr. Gör., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Türkiye düşünce hayatında en çok tartışılan konulardan birisi muhafazakârlıktır. Bu durum sadece entelektüel ilginin yörüngesi ile alakalı değildir. Türkiye'nin sosyolojisi muhafazakârlığı ve (muhafazakârlık kavramının karşıtı olarak değerlendirilen) devrimciliği tartışmayı zorunlu kılmıştır. Çünkü bir taraftan Cumhuriyetin devrim niteliğinde dönüşümler gerçekleştirdiği ve Osmanlı'nın iktisadi, siyasal ve toplumsal yapısını bütünüyle değiştirdiği düşünülürken, diğer taraftan Türkiye halkının muhafazakâr olduğu ve muhafazakârlık vurgusu yapan partileri iktidara getirdiği, desteklediği ifade edilmektedir. Böyle bir durumda devletin kurucu ilkeleri ve değerleri ile halkın refleksleri arasında derin bir mesafe göze çarpmaktadır. Bu mesafeye rağmen Türkiye halkı devleti sahiplenmekte, önemsemekte ve bir erk olarak kabul etmektedir. Bir çelişki gibi görünen bu durum Türkiye modernleşmesinin militarist ve jakoben yapısını ve muhafazakârlığın Türkiye bağlamını hesaba kattığımızda anlaşılır hâle gelmektedir. Fakat bu anlaşılabilirliğe rağmen Türkiye'nin sosyolojisini yapmaya imkân tanıyacak kavram setlerini, bu kavram setlerinin referans çerçevelerini Türkiye'ye has bağlamlarını sürekli ve yeniden gözden geçirerek analize tabi tutmak gerekmektedir. Bu zaruret kendisine has bir sosyal teori geleneği inşa edene kadar, Türkiye'de ki sosyal bilimlerin imtihanı olarak kendisini hissettirecektir.

15 Temmuz darbe girişimi Türkiye'de sosyal bilimleri ve analizlerde sıklıkla kullanılan kavramları yeniden düşünmeye, sorgulamaya ve hatta tanımlamaya dair bir ihtiyaç ortaya çıkarmıştır. Örneğin 15 Temmuz darbe girişimine yönelik halkın verdiği tepki, bu güne kadar sosyal bilimlerde Türkiye halkını anlamak ve analiz etmek için kullanılan belirli kavramları yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında 15 Temmuz gecesi sokağa çıkanları nasıl değerlendirmek gerekir sorusu sosyal bilimlerin düşünümelliği açısından önemli bir sorudur. Sokağa çıkan halk muhafazakâr mıdır? Yoksa devrimci midir? Ya da muhafazakârlık ve devrimcilik kategorileri darbeye karşı koymak için sokağa dökülen halkı anlamada ve anlamlandırmada yeterli midir? Bugüne kadar Türkiye toplumuna dair bu tür kategoriler (dikotomiler) üzerinden yapılan analizler ne oranda geçerliydi? Bunun gibi soruların sorulmasına alan açması açısından 15 Temmuz darbesi sosyal bilimler açısından fırsata dönüştürülebilir. Tabi bu fırsat aynı zamanda Türkiye'de sosyal bilim geleneğinin kendine has sınırlarının çizilmesi konusunda bir imtihan olarak da görülebilir. Bizim bu çalışma ile amacımız 15 Temmuz darbesini sosyal bilim geleneği açısından bir milat olarak görerek, bu darbeye verilen tepkileri analiz etme noktasında muhafazakâr ve devrimci

kategorilerin ne oranda geçerli olduğunu tartışmak ve muhafazakârlık kavramı üzerinden halkı anlamlandırmada ve anlamada kullanılan kavramları ve kavram setlerini yeniden düşünmeyi önermektedir.

Muhafazakârlığın Türkiye Bağlamı

Muhafazakârlığı sosyal bilimlerin inceleme alanı olarak belirlediğimiz andan itibaren, ilk yapılması gereken, bir tutum ve tavır olarak muhafazakârlık ile siyasal bir ideoloji olarak muhafazakârlık arasında ayırım yapmaktır. Bir tutum ve tavır olarak muhafazakârlık oldukça tabiidir ve bu hâliyle her insanı kuşatmaktadır. Çünkü her insanın muhafaza etmeyi arzuladığı hususlar vardır. Ya da köklü bir şekilde değiştirilmesini istemediği, ortadan kaldırmayı hiç düşünmediği, bir şeyi olduğu gibi ya da küçük değişikliklere müsaade edecek şekilde duygusunda, düşüncesinde ve davranışlarında sakladığı tavırlar söz konusu olabilir. Bu anlamda muhafazakârlık insanlık tarihi kadar eskidir. Bir ideoloji olarak muhafazakârlık ise tarihin belirli bir döneminde, Avrupa coğrafyasında şekillenmiştir ve toplumsal değişimin nasıl olacağına dair öneriler barındıran bir ideolojidir. Bizim çalışmamız bağlamında ifade edecek olursak, metin boyunca muhafazakârlık ideolojik bağlamında ele alınacaktır.

Bir ideoloji olarak muhafazakârlığın ortaya çıkışı Aydınlanma dönemine denk düşmektedir. Muhafazakârlık, Aydınlanma düşüncesinin ve daha özelden Fransız Devrimi'nin toplumsal ve siyasal alanda estirdiği; tüm toplumsal kurum ve yapıların yeniden ikame edilmesi suretiyle köklü değişikliklere gitme yönündeki taleplere tepki olarak ortaya çıkmıştır. “Muhafazakârların bakış açısına göre, tarihin, zamanın ve mekânın kendisine verdiği kimlikten soyulmuş olarak düşünülen soyut insana, Aydınlanmanın verdiği önem tamamıyla yanlıştır, daha da kötüsü, (Aydınlanma) bütün muhafazakârların Batı toplumunu sardığını gördüğü korkunç çözülme dalgasının da sorumlusudur” (Nisbet, 2002; 97). Bu anlamda muhafazakârlık genel itibarıyla Aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin insana ve toplumsal düzene yüklediği anlamın karşıtlığı üzerinden şekillenir. Muhafazakâr felsefe bu karşıtlık üzerinden insana ve insan aklına yönelik bir tutuma dayanır (Arslan, 2016, 10). Muhafazakârlık ideolojisinin çıkışına bir tarih biçmek gerekirse, Edmund Burke'un 1790 yılında kaleme aldığı *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* adlı eserine gitmek gerekmektedir. İrlandalı siyasetçi ve yazar Burke, Fransız devrimine övgüler düzmenin moda olduğu bir dönemde kaleme aldığı bu eserinde, devrimi ve jakobenleri açık bir şekilde eleştiriyor

ve mahkûm ediyordu. Ona göre devrim, geçmişi ve kadim kurumları yok sayarak gasp, talan ve yağma kültürünü ortaya çıkaracaktı. “İktidarın bu yolla (devrimle) değişmesi meşru görüldüğünde, hıyanet ve katliam araç hâlini alacak ve açgözlülük, haset, intikam ve korku hâkim olacaktı (Özipek, 2016; 2). Yapılması gereken geçmişe saygı duymak ve onu geleceğin yaşanmasında bir rehber olarak önümüze koymaktı. Burke’ün ifadeleriyle belirtecek olursak:

Sistemde değişiklik yapmayı reddediyor değilim ancak değişiklik yaptığım da bile bu değişikliği, esasen muhafaza etmek gayesiyle yapmam gerek. Çektiğim büyük sıkıntılar derdime deva olmalı. Burada atalarımızın yolundan gitmeliyim. Binanın mevcut tarzına mümkün olduğunca yakın bir tarzda bir tadilat yolunu seçmeliyim. Siyasi bir sağduyuyla, ihtiyatlı bir edayla ve çekingen bir yaklaşımdan ziyade ahlaki bir tutumla hareket etmek, atalarımızın en kararlı tavır ve duruşlarını sergilerken benimsedikleri başlıca ilkeler arasında yer almaktaydı. Fransız beyefendilerinin üzerinde ciddi manada hak iddiasında buldukları ışıla aydınlanmayan atalarımız, cehalet ve insani zaafarla hareket eder bir izlenim vermişlerdir. Atalarımızı bu denli hata yapar bir koluma koyanlar, aslında mizaçlarına uygun hareketleri sergilemeleri sebebiyle atalarımızı mükâfatlandırmışlardır. Şayet biz de atalarımızın zenginliklerine layık olmak ya da geride bıraktıkları mirası muhafaza etmek istiyorsak onların gösterdikleri ihtiyata öykünelim... (Burke, 2016; 336).

Burke, Fransız Devrimi üzerine bu düşünceleri savururken devrim sevincini taşımak konusunda aceleci olmamak gerektiğini öğütüyordu. Çünkü devrim asıl sonuçlarını zamanla gösterecekti. Nitekim sonrasında yıllar boyu Fransa’da süren giyotin törenleri Burke’ün haklılığını ispat edecek ve toplumsal değişimin nasıl olması gerektiğine dair yeniden soruşturmaların belirmesine sebep olacaktı.¹

Burke ve muhafazakâr düşüncenin takipçisi olan isimler açısından muhafazakârlık itidalli bir değişimi ön görürken aile, din, hukuk, toplum, gelenek gibi kadim değerlere sahip çıkılması gerektiğini, bir değişim olacaksa mevcut kurumları muhafaza ederek bu değişimin yapılması gerektiğini öneriyordu.² Kadim olana saygı duymayı ve onu bir değer olarak saklamayı temel prensip olarak görüyordu. Buna rağmen genel bir çerçeveden baktığımızda muhafazakârlığın reaksiyonel bir hareket olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim kavram ilk ortaya çıktığında “*yeni olana karşı gelme*”, “*tepkicilik*”, “*tutuculuk*”

1 Bu şekilde bir ifadeye yer verilmesinin sebebi, Robert Nisbet’in tespitine göre 1830'lara kadar muhafazakârlığa dair herhangi bir eserin bulunmamasıdır. Muhafazakârlık ancak 1830'lardan sonra yeniden gündeme gelmekte ve tartışılmaya başlanmaktadır (Nisbet, 2002: 95).

2 Metnin esas ilgi alanı Muhafazakârlık ideolojisi olmadığı için burada muhafazakârlık ve muhafazakârlığın çeşitlenmeleri ayrıntılı olarak işlenmeyecektir. Bu konuya dair derli toplu bir değerlendirme için bkz. (Özipek, 2011).

anlamında kullanılmıştır. Buradan hareketle Fransız modernistler ve devrimciler kendilerini “ilerici” ilan ederken, muhafazakârları “gerici” ve “yobaz” olarak görmekteydiler (Güngörmez, 2004; 15) ve onun tepkisel, yeni bir öneri sunmayan tavrına dikkat çekmekteydiler.

Muhafazakârlığın tanımı ve muhtevası elbette bizim burada değindiğimiz hususlarla sınırlı değildir. Ancak bu ideolojinin genel geçer bir tanımının olduğunu ifade etmekte de mümkün görünmemektedir. Diğer ideolojilerde olduğu gibi muhafazakârlıkta her yeni coğrafyada, toplumsal koşullarda ve tarihsel kırılmalarda çeşitlenmiş, yeni anlamlara bürünmüştür. Süreç içinde anlam haritası değişmiştir. Kavramın Türkiye’deki seyrine baktığımızda da böyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de muhafazakârlığı, Fransa’daki köklü değişimlere karşı çıkan bir ideoloji, ya da Burke’ün İngiltere’de yaşanması muhtemel devrim karşıtlığı üzerinden formüle ettiği bir tutum olarak anlamak mümkün değildir. Esasında Türkiye’de veya başka ülkelerde muhafazakârlık, modernlik ideolojisine bir tepki olarak doğmuş olmasına ve bu anlamda ortak bir tecrübeye işaret mesine rağmen, muhtevası açısından ele alındığında her ülkede farklılaşmıştır. “Gerek Türk muhafazakârlığı gerekse Batı muhafazakârlığı, kendisini modernizme karşı konumlandırır ve gerçekten de *modernizmin yıkıcı etkileri* şeklinde klişelendirilebilecek bir terminolojiye, modernizmin de kurgusal alanını terk etmeyi kabullenmeyerek içinde yaşadığı çağı eleştirir” (Dural, 2006; 61). Fakat her toplumun kendi tecrübesinde modernleşmeci kadro ve bu kadroya karşı muhafaza edilmesi arzulan değerler farklılaşır. Bu muhteva bir ideoloji olarak muhafazakârlığa farklı tonlar kattığı gibi her toplumda bu ideolojinin farklı eksenlere yaklaşmasına neden olur. Bu sebeple Türkiye’de muhafazakârlık çoğunlukla sağ eksenli düşünülürken, Almanya’da sol eksenli bir karakter almaktadır.³

Türkiye’de muhafazakârlık tartışmalarının Cumhuriyet Devrimleri sonrasında, bu devrimlere tepki olarak başladığı yaygın bir yanlış kanaattir. Osmanlı’nın son dönemlerinde ihya ve ıslahat hareketlerinin tartışılmasında muhafazakâr tavır ve ideoloji keskin bir şekilde varlığını hissettirir. Murat Belge’ye göre Osmanlı’da muhafazakârlığın gündeme taşınması 17. yüzyıla kadar götürülebilir. Koçi Bey risalesinde ıslah kavramını sıklıkla kullanarak, bir değişimin olması gerektiğini ifade ederken, bu değişimin geçmişteki başarıları ve geleneğin sunduğu imkânları muhafaza ederek yapılmasını

3 Bu vurgu şu sebeple önemlidir; başka ülkelerin tecrübesi eşliğinde içeriği doldurulan kavram setlerini, bizim toplumsal ve siyasal koşullarımızı analiz etmek için kullandığımız anda hem metodolojik hem de analiz çıktıları açısından geri dönülmez bir hataya düşmüş oluruz.

öneriyordu. Bunu Koçi Bey genel bir tavır ve bir politika olarak öngörüyordu (Belge, 2003; 94). Benzer düşüncelere ve önerilere Osmanlı'nın son dönemine kadar, birçok düşünürde rastlamak mümkündür. Cumhuriyete geldiğinde ise muhafazakâr söylemin sesi çok daha yükselmiştir. “Nitekim Osmanlı Batılılaşması ile kıyaslandığında, Cumhuriyette yapılanlar hem çok daha yaygın, hem de daha radikaldir. Alfabe değişikliği gibi Osmanlı'da yalnızca tartışılmış bazı değişiklikler Cumhuriyette somut programlar hâline getirilerek gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet *yenilikçiliğinin* Osmanlı'dan belki en belirgin farkı, yalnız *yeniyi* kurmaya çalışmakla yetinmemesi, *eski* ve *işe yaramaz* olarak değerlendirdiklerini de ortadan kaldırmayı programın önemli bir parçası hâline getirmesidir” (Belge, 2003; 98). Cumhuriyet döneminde *eskinin* bu denli görmezden gelinmesi ve yok sayılması, açık bir şekilde olmasa da muhafazakâr söylemin Türkiye bağlamında yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu yayılma Cumhuriyet'in keskin yeniliklerinden rahatsız olan kesimlerin hissiyatıyla birleşmesi ile de muhafazakâr söylem, devrimlerden rahatsız olan her kesimin, ideolojinin ve entelektüel hareketin tutum ve tavırlarına sirayet etmiştir. Bu sebeple Türkiye'de⁴ muhafazakârlık Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) karşısında konumlanan kesimlere bir söylem olarak yerleşmiştir. Cumhuriyet karşıtlığının muhafazakâr bir tavrı barındırmasının yanı sıra bizzat Kemalist modernleşmenin de muhafazakâr bir söylem barındırdığını ifade etmek mümkündür. Örneğin Tanıl Bora'ya göre muhafazakâr söylemin Kemalizm ile dikotomik konumlandırılmasının sebebi, muhafazakârlığın dinsel söylem ile sınırlandırılmasından dolayıdır. Ona göre Kemalist modernleşmenin nihai hedefi milli bir kimlik inşa ederek, Türk kültürünü ve ruhunu yeniden inşa etmektir. Bu ise Ziya Gökalp'in formüle ettiği üzere kültür-medeniyet ayrımına dayanır. Bu yönüyle Kemalist modernleşmede güçlü bir muhafazakâr damarın var olduğunu söylemek mümkündür (Bora, 1997; 15-19). Aynı şekilde Ahmet Çiğdem Türkiye'de Kemalist modernleşmeye karşı güçlü bir mukavemet geliştirilmediğini, aksine Türkiye'de muhafazakârlığın Kemalist modernleşmenin bir projesi olduğu fikrini öne sürmektedir.

Türkiye'de muhafazakârlığın bağlamına baktığımızda esasında iki temel görüş karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Türkiye'de muhafazakârlığın, tıpkı Fransa'da olduğu gibi, Kemalist modernleşmeye tepkisel olarak

4 Bu sebeple Türkiye'de muhafazakârlık sağ kesimin bir söylemi hâline gelmiştir ve Türkiye siyasi tarihi boyunca Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Anavatan Partisi (ANAP), Refah Partisi (RP), ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) farklı dönemlerde, muhafazakâr olarak ifade edilen halkın desteğini alarak iktidara gelmiştir (Akın, Aydemir, Nacak, 2013; 147).

şekillenmiş olduğu ve Kemalist modernleşmenin geçmişi, eskiyi, geleneği yok sayan tavrına bir karşı çıkış için zemin teşkil ettiği görüşüdür. Diğeri ise bu görüşün aksini iddia ederek Türkiye’de muhafazakârlığın, statükocu tavrına dikkat çekerek, bizzat Kemalist modernleşmenin bir projesi olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda muhafazakârlığın Türk milliyetçiliği inşa etme stratejisi olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşlerden ilkinin yöneltildiği temel eleştiri muhafazakârlığı din bağlamında ele alıyor olmasıdır, diğer görüşe yöneltilen eleştiri ise muhafazakârlığı milliyetçilik bağlamına ele almaktadır. Muhafazakârlığa dair görüşlerin bu kadar kolaylıkla bir zıtlık ekseninde zikrediliyor oluşunun aslında basit bir açıklaması vardır. Esasında bu her iki yaklaşım tarzı da doğruluk payı taşımaktadır. Fakat bu yaklaşımlar muhafazakârlığın Türkiye’deki bağlamını, Fransa’da yaşanan devrim sonrasıyla özdeşleştirme eğilimindedir. Bu sebeple Türkiye’den, Kemalist modernleşmeden ve Türk muhafazakârlığından bahsedilmiş olsa dahi aslında muhafazakârlığın Türkiye bağlamını gözden kaçırmıştır.

Türkiye’de muhafazakârlığı ele aldığımızda, metnin ilk başlarında işaret ettiğimiz bir tavır ve bir ideoloji olarak muhafazakârlık ayrımını her daim saklı tutmamız gerekmektedir. Esasında Türkiye’de muhafazakârlık bir ideoloji ve entelektüel hareket olarak beden bulmamıştır. Genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda Ahmet Cevdet Paşa’dan Said Halim Paşa’ya, Necip Fazıl’dan, Cemil Meriç’e kadar birçok düşünürü, muhafazakâr fikirleri dolayısıyla işlememiz mümkündür. Ya da Türkiye’deki sağ ve sol siyasal partilerin muhafazakâr tavır ve tutumlarından bahsedebiliriz. Fakat muhafazakârlık Türkiye’de, ideoloji ve entelektüel hareket olarak beden bulmamıştır. Hâlbuki Batı’da muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm ile birlikte son iki yüzyıla damgasını vurmuş entelektüel ve siyasi bir harekettir. Bu durum Türkiye’de gerçekleşmemiş ve muhafazakârlık kültürel bir tavır olmaktan öteye gidememiştir. Bu haliyle muhafazakârlık hem sol hem de sağ düşünce ve siyasete sirayet etmiştir. Esasında kavramın manasını hesaba kattığımızda bu durumun açıklanması çok zor görünmemektedir.

Muhafazakârlığın Türkiye’de bir siyasal ideoloji ve hareket olarak beden bulamayışının arkasında bir dizi sebep bulmak mümkündür. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi; muhafazakârlığın kaygan bir zemine sahip oluşu ve Türkiye’de bu kaygan zemini körükleyecek siyaset kültürünün varlığıdır. Bir ideoloji olarak muhafazakârlık, evrensel iddialar barındırsa da esasında tepkisel bir söylemden doğmaktadır. Yani muhafazakârlığın neye karşı çıktığı bellidir, fakat neyi bir paradigma olarak muhafaza ediyor diye sorulduğunda

çok somut göstergelere ulaşmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla muhafazakârlık tanımı itibarıyla yerelliği merkeze almaktadır. Bu zemin Türkiye'nin siyasi atmosferiyle bulunduğu andan itibaren yerellik söylemini barındıran başka kavramlarla muhafazakârlığın iç içe geçmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda muhafazakârlık çoğunlukla dindarlık, milliyetçilik, İslamcılık, mukaddesatçılık ve gelenekçilik kavramlarıyla iç içe geçmektedir.⁵ Bu iç içe geçiş muhafazakârlığın diğer kavramlarla arasındaki sınırlarını kaldırmaktadır ve sonuç itibarıyla bir ideoloji ya da entelektüel hareket olarak beden bulmasına mani olmaktadır. Bundan ziyade belirli düşüncelerin arasına sızmış bir şekilde, tavır ve tutum olarak varlığını devam ettirebilmektedir. Tam da bu sebeple muhafazakâr düşünceyi barındıran birçok düşünürden ve hareketten bahsetmek mümkün olurken, bir ideoloji örgüsü içinde muhafazakârlığı ele alan ve savunan düşünürden ve hareketten söz etmek mümkün görünmemektedir.⁶ Bu durumun en bariz örneği, muhafazakâr ideolojinin temel metni olan Edmund Burke'ün *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* adlı eserinin dahi Türkçeye yeni (2016) çevrilmiş olmasıdır.⁷

Muhafazakârlığın Türkiye'de bir ideoloji ve entelektüel hareket olarak bulunmamasının nedenlerinden bir diğeri, Türkiye'de muhafazakârlığın Batı'dan farklı olarak sınıf temelli bir hareket olamayışındır. Başka bir ifadeyle Türkiye'nin yukarıdan aşağıya doğru seyreden modernleşme sürecinde, muhafazakârların kendi kitlelerini dönüştürecek bir sınıfa sahip olmayışındır. Bu açıdan bakıldığında "Türkiye'de Batı'da olduğu gibi sınıf temelli, entelektüel, felsefi, estetik ve siyasi bir gelenek olarak muhafazakârlık değil, geniş halk

5 Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir okuma yapmak için Tanıl Bora'nın (1998) *Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık* adlı eserine ve Yasin Aktay'ın (2003) *İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye* adlı çalışmalarına bakmak mümkündür.

6 Bu noktada son yıllarda Muhafazakâr düşünceyi bir hareket tarzı olarak benimseyen Muhafazakâr Düşünce dergisini istisna tutmak gerekmektedir.

7 Bu noktada Burke'ün Türkçeye 2016 yılında kazandırılan *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* adlı eserinin Türkçe çevirisinde ön söz kaleme alan Bekir Berat Özipek'in, önsözde verdiği sitemi burada ifade etmek yerinde olacaktır. "Aslında Cumhuriyet sonrası Türkiye'de yaşananlarla Fransız Devrimi Sonrası, özellikle de Jakobenlerin iktidarında Fransa'da yaşananlar arasındaki benzerlik göz önüne alındığında, bu ülkede Burke'ün çok iyi biliniyor, okunuyor ve tartışılıyor olması gerekirdi. Özellikle Tek Parti Dönemi'nde, toplumun yukarıdan aşağıya, bütün kurum ve değerleriyle yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelen Kemalist Reformlar; bir muhafazakârın içini en fazlaca acıtacak şekilde vurulmuş neşter, devlet eliyle toplumsal dokunun tahrip edilmesi anlamını taşıyordu. Geleneksel kurum ve değerlerin hedef alınması, giyim kuşamdan alfabe kadar sosyal varoluşun her alanının yukarıdan aşağıya yeniden belirlenmesi, etnik homojenleştirme, Türkleştirme, ideolojik tekleştirme, geleneksel dini kurumların hedef alınması, medreselerin, tekkelerin kapatılması, kısaca bir ulusun yeniden yaratılması adına yapılanlara karşı korku ve çaresizlik içinde karşı koyamamaktan duyulan kederin burada da benzer düşünceleri dile getiren kitaplar yazdırması veya en azından Burke'ü popüler kılmayı beklenirdi. Ama böyle bir şey ne o dönemde ne de sonrasında mümkün olabildi"

kitlelerini içine alan, herhangi bir toplumsal sınıfa dayanmayan, geleneksel, dinsel temelli, kültürel bir muhafazakârlık söz konusudur. Türkiye’de sınıf temelli ve geleneği olan entelektüel, felsefi ve estetik bir muhafazakârlıktan değil, olsa olsa düşünce tarihimizde iz bırakmış muhafazakâr temayülü yahut muhafazakâr hayat görüşü olan bazı figürlerden söz edebiliriz. Sınıfsal bir muhafazakârlıktan bu gün hâlâ söz edemesek de entelektüel, felsefi ve estetik muhafazakârlığın var olma koşulları hem siyasi hem de kültürel-sosyal gelişmeler neticesinde zamanla ortaya çıkabilir” (Güngörmez, 2014; 175). Bu durum Türkiye’de muhafazakârlığın kültürel sınırlarda kalmasına ve halkın tavırlarında dindarlık ve milliyetçilik kavramlarına eklenmiş bir şekilde var olması sonucunu doğurmuştur.

Bekir Berat Özipek, muhafazakârlığın Türkiye’de beden bulmayışının nedenlerini Cumhuriyet’in erken dönemlerinde sergilenen baskıcı siyasetle ve bu döneme müteakip üçüncü bir yola imkân vermeyen sağ ve sol siyasetin keskin ayrışmasıyla açıklamaktadır. Onun ifadeleri ile belirtecek olursak;

Geleneksel İslami fikir ve pratiklerle beraber muhafazakârlık da hedef tahtasındaydı ve gözlerinin önünde en önemsedikleri kurum ve değerlerin bir bir yok edilmesini acıyla izleyen kesimlerin ne düşündüklerini ifade edebilecekleri bir siyasi ortam vardı ne de “Atatürk ilke ve inkılaplarını eleştirebilecekleri bir gazete veya dergi çevresi. Osmanlı’nın son döneminde gelişen zengin tartışma ortamı ve bu kapsamda muhafazakârlık içinde sayılabilecek fikirler görünürlüğü kaybetmişti. Çok partili hayata dönüş önemli olmasına rağmen onlarca yılın fikri kuraklık tablosunu kısa zamanda değiştiremezdi. Sonrasında ise resmi ideolojinin sağ ve sol versiyonlarının egemen olduğu fikri bir atmosfer söz konusuydu ve 1960’lardan itibaren entelektüel atmosferin dominant ideolojisi sol ve onun türevleriydi. Öyle ki, 1990’lara gelindiğinde sadece Türkçe kaynaklardan yararlanarak sosyalizm ile ilgili bir doktora tezi yazmak mümkünken (Sosyalist literatürün en temel metinleri çevrilmişti), liberalizm ve muhafazakârlık ile ilgili bunu yapmak mümkün değildi; çünkü bu iki ideolojinin en temel metinleri bakımından olağan üstü bir yoksulluk söz konusuydu (Özipek, 2006; 6).

Bu yaklaşım ilk bakışta oldukça makul karşılanabilir ama Türkiye’de muhafazakârlığın olmayışını açıklamada tatmin edici değildir. Çünkü bu açıklama Osmanlı’nın son dönemlerdeki muhafazakâr fikirleri ve Cumhuriyet döneminde ki muhafazakârlığı edilgen konuma indirgemekte ve siyasallığın alan tanımadığı bir ortamda herhangi bir ideolojinin kimlik bulamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Hâlbuki yaygın bir şekilde görüldüğü üzere, siyasetin baskısına bariz kalan fikirlerin kimlik bularak ideolojiye dönüşmesi de söz konusu olabilmektedir. Burada Türkiye’nin kendine has toplumsal, siyasal ve fikri atmosferini göz önüne almak ve bu atmosferin imkânları

ölçüsünde bir fikrin beden bulacağını varsaymak daha doğru bir yaklaşım olarak görünmektedir.

Muhafazakârlığın Türkiye bağlamını ortaya koymaya çalıştığımız bu bölümü hülasa edecek olursak; Türkiye'de ideolojik, entelektüel ve siyasal bir hareket olarak muhafazakârlığın var olmadığını fakat bu durumu yadsımayı gerektirecek oranda milliyetçiliğe, İslamcılığa, Turancılığa, mukaddesatçılığa, maneviyatçılığa, liberalizme ve Türkiye'de sağ partilere rengini verdiğini bu anlamda kültürel muhafazakârlığın bir tavır olarak sınıfsal bir konuma erişmese dahi toplumsal tabanda varlığını, diğer tavırlarla birlikte devam ettirdiğini ifade etmek mümkündür. Bu sonuç aslında Türkiye halkının ya da bir kesimin, çoğunlukla bir genellemeye kurban giderek, muhafazakâr olarak nitelendirilemeyeceği, muhafazakârlığın ancak bir renk olarak halkın duygu, düşünce ve tavırlarında yer edindiğini beraberinde getirmektedir. Bu sebeple Türkiye'de halkın muhafazakârlaştığını ya da muhafazakârlıktan uzaklaştığını ifade etmek, sosyal bilimler açısından iddianın doğru kavramlardan hareketle ortaya konmadığı anlamına gelmektedir.

15 Temmuz Darbe Girişimi ve Muhafazakârlığı Yeniden Düşünmek

Yukarıdan çizdiğimiz teorik çerçeveyi örnekleme açısından 15 Temmuz Darbe girişimine halkın verdiği tepki oldukça yerinde bir örnektir. Bu örneklik üzerinden metnimizin esas problemine odaklanma imkânı bulabiliriz. Bu bağlamda şu soruyu sormak gerekir; 15 Temmuz darbe girişimine halkın verdiği tepkiyi göz önüne aldığımızda, Türkiye halkını muhafazakârlık (ya da tam karşıtı olarak konumlandırılan devrimcilik) ekseninde anlamamız ve analiz etmemiz mümkün müdür? Daha yalın bir ifadeyle 15 Temmuz gecesi sokağa dökülen halk muhafazakâr mıdır? Yoksa devrimci midir?-

Bu sorun kanaatimizce iki sebepten dolayı önem arz etmektedir. Bunlardan ilkinin şu şekilde açıklamak mümkündür; darbe girişiminin sonrasında halkın tepkisine yönelik analizlere baktığımızda sokağa çıkan halkın hem muhafazakâr, hem de devrimci olduğuna dair analizlerin dillendirildiğini görmek mümkündür. Bu iki yaklaşım da enteresan bir şekilde halkın verdiği tepkiyi olumlama eğilimindeydi. Yani halkın muhafazakâr olduğunu ifade eden kesim esasında halkın kendi değerlerine, milli birlik ve beraberliğe, istikrara, vatanına, dinine sahip çıktığını ifade ediyordu. Bu bağlamda muhafazakârlık olumlu bir anlam yükleniyordu. Halkı devrimci olarak nitelermek

ise halkın cesaretine atıf yapıyordu. Esasında Türkiye siyasi tarihinde alışılmadık bir hareket tarzına, neredeyse gelenekselleşmeye başlamış bir darbeler siyasetine dur diyerek önemli bir “devrim” gerçekleştirdiğini ifade ediyordu. Aynı kesimi ve aynı olaya karşın verilen tepkiyi iki karşıt kavram üzerinden ifade etmek esasında Türkiye’de bu iki kavramın muğlak sınırlarını ve Türkiye bağlamında nasıl bir alan daralmasına/değişmesine uğradığını ortaya koymaktadır. Bu kavramların kendi aralarındaki geçişkenliğini nasıl okumak gerektiği sorusu, Türkiye toplumunun sosyolojisine işaret edeceğinden dolayı oldukça önemlidir. İkinci sebep ise Türkiye’de bu güne kadar muhafazakârlık kavramının sosyal bilimlerden kullanıldığı bağlamı ile ilintilidir. Uzun yıllar sosyal bilimciler Türkiye halkının muhafazakâr olduğunu ifade ettiler ve bu anlamda muhafazakârlık birazda olumsuz anlamda kullanıldı. Özellikle sosyal bilimlerde vücut bulmuş olan “sol” söylem, tıpkı Fransız devrimi sonrasında jakobenlerin devrim karşıtlarını itham ettiği gibi, muhafazakârlığı “gerici”, “tutucu”, “yobaz”, “statükocu” anlamında kullandı. Bu bağlamda rejim, Türkiye’nin muhafazakârlaşmasını bir tehdit olarak algıladı ve Türkiye’nin gün geçtikçe muhafazakârlaştığını bir dizi araştırmayla kanıtlamaya çalıştı.⁸ Buradan kasıt Türkiye’de halkın değişim karşıtı olduğu ve statükoyu muhafaza ettiğiydi. Esasında bu yolla halk mevcut iktidarın söylemi arkasından sürüklenmek ve iktidarla karşı karşıya kalmamak için yönetimin değişmesi talebinde bulunmamakla itham ediliyordu. Yani muhafazakârlık ile halkın demokratikleşme, özgürleşme, değişim yönünde bir talebinin olmaması, biraz da sınıfsal kaygılar sebebiyle muhafazakârlık söylemi içinde ifade ediliyordu. Aslında bu söylemin yanlıgılarla dolu olduğu birçok kere yanlışlanmıştır. Güngörmez’in (2014) ifadeleriyle belirtecek olursak;

“...yakınçağ Türkiye tarihine baktığımızda bu “gerici”, “yobaz”, “irticacı”, “kökten dinci” olarak adlandırılan toplumsal kesimlerin sürekli olarak değişimi talep etmeleri, onları böyle adlandıranlar için dahi şaşırtıcı bir durumdur. Tutucu olan bir kişi nasıl oluyor da değişimi istiyor? Aynı toplumda ilerici olarak kendilerini tarif edenler neden devletin kuruluş amentülerini olduğu haliyle “muhafaza” etme derdine düşüp, değişime karşı devlete dört elle sarılıyorlar da geniş halk kesimleri değişimi talep eden partilere oylarını vererek değişimi arzu ediyorlar? Çok partili hayata, daha sonrasında devletçi, kolektivist bir demokrasiden sivil bir demokrasiye, yeni, çağdaş bir anayasaya ısrarla geçmek isteyenler neden kendilerini Cumhuriyetin ilerici, modern kesimleri olarak görenler değil de tutucu, muhafazakâr, gelenekçi ve dindar olarak tarif edilenler?

8 Bunun en tipik örneği Binnaz Toprak’ın (2009) “Endişeli Modernler” kavramsallaştırmasını geliştirdiği *Türkiye’de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler* adlı çalışmasıdır.

Türkiye’de muhafazakârlık “ilerici”, “gerici” dikotomisinin dar bakışıyla değerlendirilemez (s.172).⁹

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında halkın verdiği tepki, Türkiye’de halkın “muhafazakârlık” kavramının olumsuz manada operasyonelleştirilmesi üzerinden analiz edilmesinin ne kadar yanlış olduğunun kanıtı niteliğindedir. Nitekim 15 Temmuz gecesi halk sadece mevcut durumun, değerlerin, hükümetin, istikrarın muhafazasını arzulayan bir tavır takınmadı. Buna yönelik bir okuma tek taraflı ve indirgemeci bir okumadır. Halk aynı zamanda Türkiye siyaset kültüründe önemli bir kırılmaya sebebiyet verdi. Darbelerle iktidarın değiştirilmesi “geleneğine” çok sert ve şiddetli bir çekilme karşı çıkarak aslında bir “geleneğe”, yerleşmiş bir kültüre meydan okudu.¹⁰ Böylelikle asında alışla gelmiş olan bir tavır sergilemedi ve değişimin bizzat dinamosu oldu. Bu anlamda 15 Temmuz gecesi halkın sokağa dökülmesi mevcut istikrarın ve düzenin korunmasının yanı sıra, militarist bir alışkanlığın ortadan kaldırılması anlamını taşıyordu ki bu anlamda olabildiğince değişim talep ediyordu.

Türkiye’de halkın darbelerle karşı verdiği tepkileri göz önüne aldığımızda 15 Temmuz darbe girişiminin kendisine has bir sosyolojisinin olduğunun açıkça görmek mümkündür. Bu durumu birçok faktörle açıklamak mümkündür. Karizmatik bir liderin varlığı, Türkiye’de halkın Cumhuriyetten buyana arasına mesafe koyduğu devlet fikriyle barışması, askeriyeyle duyulan güvenin azalması, Türkiye’nin toplumsal hafızasında darbeyi gerçekleştirmeye çalışan kadrolara dair olumlu bir imajın olmayışı, bu güne kadar halkın mevcut kazanımları terk etmek istememesi gibi etmenler akla ilk gelen faktörlerdir. Faktör her ne olursa olsun 15 Temmuz gecesi halkın sokağa dökülmesi Türkiye siyaset kültüründe çok önemli bir faktördür. Bu önem sadece bir darbe girişiminin önlenmesi ya da karşı darbeye dönüşmesi ile ilgilidir. Bu faktör aynı zamanda Türkiye’de darbe-halk-siyasi iktidar arasındaki eksenin değiştirmiştir ve herhangi bir vesayetçi sistemin her uygun koşulda yönetime el koyamayacağını ilanmıştır. Dahası ülke yönetimine dair yaşanan önemli siyasal gelişmelerde halkın (belki de bu derece önemli bir şekilde ilk defa) hesaba katılmasının zorunlu olduğunun, halkın bir siyaset yapıcı olarak fail bir konumda rol aldığına anlaşılmasıdır. Bu anlamda

9 Bu noktada benzer bir tezi İdris Küçükömer’in (2014) *Düzenin Yabancılaşması* adlı eserinde zikrettiğini ifade etmek gereklidir. Küçükömer burada Türkiye’de solun değerlerini sağ siyasetin, sağın değerlerini ise sol siyasetin taşıdığını ifade ettiği bu çalışma, Türkiye siyasi hayatını analiz etme konusunda temel referans kaynaklardan birisidir.

10 Konuyla ilgili ayrıntılı bir okuma için Mahmut Hakkı Akın’ın (2016) *Türkiye’nin Darbe Hafızasının Yenilenmesi* ve Cemil Koçak’ın (2016) *Darbeler Tarihi* adlı çalışmasına bakmak mümkündür.

her siyasi ya da siyaset dışı aktör, siyasal zemin üzerinde hareket etmek durumunda kalmıştır ve “halka rağmen” bir şeyin yapılamayacağını görmek durumunda kalmıştır. Türkiye’de siyasi kültüre dair yaşanan bu kırılma bir darbe girişiminin savılması kadar önemli ve Türkiye siyasetinin kurumsallaşması açısından değerlidir. Bu bağlamdan hareketle metnimizin esas ilgi alanına dönecek olursak 15 Temmuz gecesi halkın sokağa dökülmesine dair yapılacak en önemli iki tespit vardır; i) her kesimden insanın ortak bir paydada buluşarak darbeye karşı çıkması ve ii) halkın sokağa çıkışının tek bir saik ile açıklanmasının imkânsız oluşudur.¹¹ Bu iki faktör üzerine sosyal bilimciler uzun süre, ayrıntılı analizler yapacaktır. Fakat iki faktöründe bizim çalışmamız bağlamında işaret ettiği önemli ve basit bir gerçek vardır. Karşımızda yek pare bir kitle yoktur ve bu durum belirli ideolojilere has (hele ki bu ideoloji bizim ülkemizde kemikleşmemiş bir görünümdeyken) kavramlar üzerinden analiz yapmayı imkânsız kılmaktadır.

Türkiye’de halkın muhafazakâr olarak nitelendirmenin doğuracağı teorik ve metodolojik hatalara birinci bölümde yer vermiştik. 15 Temmuz gecesi halkın sokağa dökülmesini bu önermeye uygun ve açıklayıcı olduğunu ifade ettik. Şu halde bölümün başında 15 Temmuz gecesi halkın verdiği refleks dair sorduğumuz soruyu kendi zaviyemizden cevaplamak mümkün. 15 Temmuz gecesi sokağa dökülen halkı muhafazakâr ya da devrimci kategorileri üzerinden anlamaya çalışmak, öncelikli olarak bu iki kavramın Türkiye bağlamını hesaba katmamak anlamına gelmektedir. Bu kavramlar öncesinde olduğu gibi 15 Temmuz gecesinde de Türkiye halkını açıklamada operasyonel olarak kullanılamayacak kadar muğlak sınırlara sahiptir. Bu sınırlar Türkiye özelinde o kadar muğlaktır ki 15 Temmuz gecesi bir birine karşıt olan iki kavram, basit bir stratejik hamleyle, birbirinin yerine ikame edilebilmektedir. Gerçekten de 15 Temmuz gecesi halkı hem muhafazakâr hem de devrimci olarak nitelendirmek mümkündür. İlla bu kavramlar üzerinden hareket edeceksek biraz da mottolaştırarak 15 Temmuz gecesi sokağa çıkan halkı “devrimci cesareti olan muhafazakâr kitleler” olarak nitelendirmek mümkündür.

11 Bu konulara ilişkin SETA’nın (2016) *15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması* ve KONDA’nın (2016) *Demokrasi Nöbeti Araştırması Meydanların Profili* yapmış olduğu araştırmalara bakmak mümkündür.

Sonuç

15 Temmuz darbe girişimi Türkiye’de her alanda olduğu gibi sosyal bilim alanında da bir takım kırılmalara sebep olmuştur. En azından darbe girişiminin derin bir kırılmaya ve bu kırılmanın düşünömsel bir tavra dönüştürmesi umut edilmektedir. Çünkü 15 Temmuz gecesinin sosyal bilimler açısından ortaya koyduğu en önemli husus bu güne kadar Türkiye sosyolojisinin yeterince önemsenmediğidir. Hatta itiraf etmek gerekirse sosyal bilimlerimiz bu darbe girişimini (özellikle bu darbeyi hazırlayan sosyolojiyi) analiz etmede yetersiz kalmıştır.¹² Bu darbe girişimi sonrasında her alanda olduğu gibi sosyal bilim alanında da bir sorgulama sürecinin başlaması gerekmektedir. Sosyal bilimler bu süreci kendi adına ne oranda yönetebileceği ve nasıl bir sorgulama sonrasında fırsata dönüştüreceği üzerine müstakil hassasiyetler geliştirmeli. Şüphesiz bu hassasiyetleri geliştirme mesuliyeti öncelikli olarak alanın aktörlerine düşmektedir.

Bugün sosyal bilimlerin Türkiye’de işlevini, karakterini, metodolojisini ve saha ile ilişki biçimini yeniden düşünmemiz gerekmektedir. Müstakil bir sosyal geleneği inşa edebilmek ve Türkiye sosyolojinin sorunlarına dair analiz yapabilmek için bu yeniden düşünme işlemi bir zaruret olarak karşımızda durmaktadır. Bu anlamda 15 Temmuz darbesi sosyal bilimlerin yüzüne bir gerçeği çarpmıştır. Bu gerçek; kendi toplumumuza dair müstakil teorilerden üretilen analizlere ihtiyacın olduğudur. Bunun için atılması gereken ilk adım yeni bir sosyal bilim dilinin inşa edilmesidir. Kullandığımız kavramların toplumsal karşılıklarına odaklanarak ve Türkiye bağlamını her daim yeniden güncelleyerek bir literatür oluşturmamız gerekmektedir.

Biz bu metnimiz bağlamında Türkiye’de muhafazakârlık kavramının kullanımını eleştirel bir gözle ele almaya çalıştık ve 15 Temmuz gecesi halkın sokağa dökölme refleksini muhafazakâr ya da bu kavramın karşıtı olan devrimci kavramlarıyla anlamayacağını öne sürmeyi hedefledik. Çünkü Avrupa’nın kendi tarihsel ve toplumsal koşullarında vücut bulan kavramların, başka toplumlarda kullanımı zorunlu olarak yeni bir bağlam ortaya konmasını gerektirmektedir. Her kavram başka bir topluma hitap etmeye başladığı andan itibaren o toplumun koşullarına göre bir nebze de olsa aşınmak durumundadır. Bu aşınmanın kendisi kavramın analiz seti içinde yer bulmasına imkân tanımaktadır. Bu zaviyeden hareketle bizde muhafazakârlık kavramının üzerine yeniden düşünülmesi gerekliliğine dair bir takım önerilerde bulunduk. Buradan maksat muhafazakârlık kavramının (ya da

12 Bu konuya müstakil kaleme aldığımız (2016) *Türkiye’de Sosyal Bilimler Üzerine Düşünmek -15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye’de Sosyal Bilim Geleneği Üzerine Bir Derkenar-* adlı metne bakmak mümkündür.

devrimciliğin) sosyal bilim dilimizden sökülüp atılması değildir. Bu kavramın Türkiye ideoloji haritasında yerinin ve öneminin iyi tespit edilmesidir. Daha yalın bir ifadeyle, Avrupa merkezli sosyal bilim saplantısını aşmak adına, kullandığımız kavramların Türkiye bağlamlarının net bir şekilde ortaya koyulmasını ve kavram olgu örtüşmesini sürekli sınyarak analiz setine dönüştürülmesini önermektedir.

Kaynakça

- AKIN, Mahmut Hakkı (2016). "Türkiye'de Darbe Hafızasının Yenilenmesi", *Tezkire Dergisi*, Sayı: 57, ss.37-45.
- AKIN, Mahmut H., AYDEMİR, Mehmet A., NACAĞ, İbrahim, (2013), "Konya'nın Muhafazakârlık Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma" *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 36, Ankara, s. 145-167.
- AKTAY, Yasin (2003). "İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* Cilt. 5, Ankara: İletişim Yayınları, ss. 346-360.
- ARSLAN, Okan (2016). "Önsöz", *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* (yazar, Edmund Burke), Ankara: Kadim Yayınları.
- BELGE, Murat (2003). "Muhafazakârlık Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* Cilt. 5, Ankara: İletişim Yayınları, ss. 92-100.
- BORA, Tanıl (1997). "Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri" *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:74, ss.6-31.
- BORA, Tanıl (1998). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BURKE, Edmund (2016). *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* (çev. Okan Arslan), Ankara: Kadim Yayınları.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997). "Muhafazakârlık Üzerine" *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:74, ss.32-50.
- DURAL, A. Baran (2006). "Muhafazakârlık Düşünce Kalıbı mı, İdeoloji mi?" *Muhafazakâr Düşünce Dergisi: Avrupa ve Türkiye'de Muhafazakârlık*, sayı: 9-10, ss. 55-66.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül (2004). "Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, sayı:1, ss. 11-30.
- GÜNGÖRMEZ, Bengü (2014). "Türk Düşünce Dünyasında Türk Muhafazakârlığı Sorunsalı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, sayı: 39, ss. 161-178.
- KARAARSLAN, Faruk (2016). "Türkiye'de Sosyal Bilimler Üzerine Düşünmek -15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye'de Sosyal Bilim Geleneği Üzerine Bir Derkenar" *Tezkire Dergisi*, Sayı: 57, ss.67-78.
- KOÇAK, Cemil (2016). *Darbeler Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları
- KONDA (2016). *Demokrasi Nöbeti Araştırması Meydanların Profili*, <http://konda.com.tr/demokrasinobeti/> (erişim tarihi: 26 Temmuz 2016).
- KÜÇÜKÖMER, İdris (2014). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması* (12.Baskı) İstanbul: Profil Yayıncılık.